

BARINMA HAKKININ İHLAL EDİLME SÜRECİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Cem Ergun
Süleyman Demirel Üniversitesi
Hüseyin Gül
Süleyman Demirel Üniversitesi

ÖZET

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın bir uygulama alanı bulan sosyal devlet anlayışı, 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler gerekçe gösterilerek yoğun biçimde eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştirilerin temel dayanağını neoliberal ideoloji oluşturmuştur. Neo-liberal ideoloji ile sosyal devletin sosyo-ekonomik yaşamdaki etkinliğinin market güçleri lehine azaltılması gerektiği savunulur. Bu bağlamda; sosyal devletin vatandaşlarına tanıdığı tüm sosyal ve ekonomik hakların, barınma ve konut hakkı da dahil olmak üzere, garantisinden vazgeçilmesi gerektiği önerilir.

Neoliberal ideoloji kentleri sadece kapitalist birikimin mekânları olarak değil, araçları olarak da görmüş ve bu doğrultuda yeniden yapılandırılmasına girişmiştir. Bu yeniden yapılandırmada kentler piyasa ve aktörlerinin kullanımına açılmıştır. Kentler, kent sakinlerinin sosyal, kültürel ve insani isteklerinin göz ardı edildiği, ulusal ya da küresel piyasada değişim değeri olan birer metaya dönüştürülmüşlerdir. Kentlerin metalaştırılması karşısında, kentliler yaşam alanlarını ve birçok sosyal haklarını kaybetmişlerdir.

Günümüzde kentleri piyasa aktörlerine açmanın temel aracı olarak görülen kentsel dönüşüm projeleri, özellikle büyük kentlerde ardi ardına uygulamaya konulmuştur. Kentsel dönüşüm projeleri; yoksulları, emekçileri ve marjinal grupları kentlerin dışında oluşturulan yeni yaşam alanlarına gitmeye zorlamakta ve çekici kentsel mekânları varsıl grupların ve sermayenin kullanımına açma kaygısı taşımaktadır. Bu özellikleriyle kentsel dönüşüm projeleri; yoksul ve marjinal gruplar başta olmak üzere, hemen hemen tüm kentlilerin barınma ve konut haklarına yönelik saldırıları da içermekte ve yerleşme özgürlüklerini ihlal etmektedir.

Bu çalışmada; son yıllarda büyük kentler başta olmak üzere, Türkiye'de uygulanan kentsel dönüşüm projelerinden bazıları tartışılmaktadır. Tartışma, uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projelerin temel bir insanlık hakkı olan barınma hakkına yönelik etkileri ile fiziksel ve sosyal yıkım ile yerinden etme gibi sonuçları üzerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gecekondu, barınma hakkı, kentsel dönüşüm, küreselleşme, neoliberalizm, soylulaştırma.

ABSTRACT

The idea of social state that had been widely applied since the Second World War was intensely criticized due to the economic crisis experienced in the 1970's. Neoliberalism was the premise of these criticisms. Neoliberal ideology brought up the issue of shrinking the role of social state in socio-economic life in favor of market forces. Accordingly, social and economic rights, including the right to decent housing, of citizens guaranteed by social state were urged to be minimized.

In accordance with neoliberal ideology, cities that were seen as not only the spaces but also a tool of capitalist accumulation started to be restructured. This restructuring corresponded to the efforts to bring cities into the full use of free market mechanisms and market actors. Cities were accordingly transformed into commodities having only a transaction value in the national or global market without considering the wills and the social and cultural needs of urban dwellers. In the face of commodification of cities, citizens have lost most of their rights and their living spaces, and the social side of urban life has been ignored.

Today, urban transformation projects, implemented in large cities such as Istanbul and Ankara, compel are seen as a main tool for creating more opportunities for market actors and forces. Those urban transformation projects poor, proletariat and marginal groups to move to new living areas constructed recently at the outskirts of the cities and seem to be primarily concerned with opening up the attractive urban space to the use of the wealthy and market actors. Urban transformation projects could also be said to involve attacks on the housing rights of almost all citizens, but particularly the poor and marginal groups.

In this study, a general evaluation and discussion of urban transformation projects that have recently implemented primarily in the big cities is done. This discussion is based on current urban transformation projects, their effects on the right to decent housing and outcomes such as social destruction and displacement.

Keywords: Squatter housing areas, right to decent housing, urban regeneration, globalization, neo-liberalism, gentrification.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde sosyal devlet anlayışında ve bu anlayışın kurumsallaştırılmasında Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin temel konusu olarak ele alınan ve yasalarda yer verilen sosyal haklar çerçevesinde; kalıcı gelir, sağlık, eğitim, barınma, sosyal güvenlik vb konular bireyler için hak, devlet için yükümlülük kavramları etrafında ele alınmıştır (Göze; 2005: 150; Sallan Gül; 2004; Şaylan; 2003: 93-94, 100-101, Kara; 2004: 23). Bu kapsamda konut ve barınma hakkı da vatandaşlar açısından temel bir hak, devletler açısından ise bir yükümlülük çerçevesinde değerlendirilmiştir. Günümüzde de bu özelliğini koruyan, vatandaşların insan onuruna yakışır bir konutta barınma hakkı sosyal devletin ihmal edemeyeceği bir konu haline gelmiştir (Bulut, 2009: 215).

Konut hakkı üzerinde uluslararası insan hakları belgelerinde de (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi m. 25, Avrupa Sosyal Şartı m. 16, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı m. 34 vb)

önemle durulmuştur. Uluslararası belge ve sözleşmelerde konut hakkına yer verilmesinin temel nedeni, barınma ihtiyacını karşılayamayacak durumda olmanın temel bir insan hakkı ihlali olarak görülmesidir (Bulut, 2009: 216-217).

Konut ihtiyacının karşılanması günümüzde, gerek nitelik gerek nicelik açısından küresel boyutta çözümü aranan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Hague; 2005: 178). 1996 yılının Haziran ayında İstanbul'da düzenlenen Habitat II toplantısında 171 ülkeyi kapsayacak biçimde iki temel hedef ortaya konmuştur. Bu hedefler; “herkes için barınma gereksiniminin sağlanması” ve “sürdürülebilir insan yerleşmelerinin oluşturulması için çaba harcanmasıdır”. Bu bağlamda, konut sorunu, günümüzde başta merkezi yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere, toplumun tüm kesimlerinin gündeminde yer alması gereken bir konudur (Kılıç ve Özel; 2006: 208).

Konut hakkı herkese tanınmış temel bir hak olmakla birlikte özellikle yoksul kesimler açısından daha da büyük öneme sahiptir. Bu nedenle insan hakkı belgelerinde yoksul ve dar gelirli kesimlere özellikle yer verilmektedir. Türkiye özelinde de örneğin 1961 Anayasasının 49. maddesinde “devlet yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır” ifadesine yer verilmiş ve bu yönde eğilim ortaya konmuştur. Aynı şekilde 1982 Anayasasının 57. maddesinde “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” vurgusu ile devlet konut hakkı bağlamında sorumlu kılınmıştır. Bu bağlamda, 1980’li yıllara kadar daha çok kooperatifçilik desteklenerek ve piyasada küçük yap-sat girişimciliği yoluyla konut üretimiyle konut ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, 1980 sonrasında ise konut üretimi ağırlıkla doğrudan ya da TOKİ başkanlığının eşgüdümü ve güvencesinde büyük girişimcilerce piyasa koşullarında üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca, yerel yönetimler de toplu konut üretimi konusunda girişimlerde bulunmuşlar ve eşgüdüm ve güvence sağlayarak piyasada konut üretimini kolaylaştırmışlar ve teşvik etmişlerdir. Ancak bu uygulamaların, ülkemizde kentlere yaşanan yoğun göç nedeniyle kentsel alanlardaki konut gereksinimine, özellikle de düşük ve orta gelir guruplarının konut gereksinimine yeterli düzeyde çözüm ürettiğini söyleyebilmek olanaklı değildir.

Günümüzde de sosyal ve ekonomik dengesizliklerin yoğun olarak yaşandığı kentlerimizde, merkezi ve yerel yönetimler, temel sorumluluklardan biri olmasına karşın bu dengesizlikleri giderecek politikalar geliştirmekten ve uygulayabilmekten uzak görünmektedirler. Aslında, son yıllarda piyasalaştırma, özelleştirme gibi uygulamalarıyla gerek merkezi gerekse yerel yönetimler sosyal hak ihlallerine dahi neden olmaktadır (Gökdemir, 2007: 121). Bunun en önemli örneklerinden birini de bazı kentsel dönüşüm proje uygulamaları oluşturmaktadır. En temel haklardan biri olan barınma hakkı, günümüzde özellikle kent merkezlerindeki gecekondu bölgelerini, çöküntü alanlarını, merkezi yoksul mahalleleri vb. hedef alan kentsel dönüşüm projeleriyle ihlal edilmektedir. Bu ihlaller vatandaşların yaşam alanlarından edilmelerine kadar uzanmaktadır. Kentlerin rant sağlanabilecek merkezi alanlarına daha iyiye dönüştürme vaatleriyle el konulmakta ve bu alanlarda yaşayan yoksul/marjinal gruplar kendi yaşam alanlarından uzaklaştırılmaktadır. Bu alanlar yeniden dönüştürülerek ve yapılandırılarak küresel ve ulusal piyasa aktörlerinin beğenisine sunulmaktadır. Hızlı biçimde yabancı sermayeyi çekebilmek adına yapılan kent-

sel dönüşüm projelerinin, kentlerin sosyal, kültürel, ekolojik ve ekonomik hayatı üzerinde uzun dönemde nasıl bir etki yaratabileceği, kent sakinlerini nasıl etkileyeceği ise göz ardı edilmektedir.

Günümüzde İstanbul başta olmak üzere, hemen her kentte hazırlanan ve uygulanan kentsel dönüşüm projeleri; kentlerin sorunlarını çözebilecek sosyal içerikli projeler olmanın ötesinde var olan sorunları arttıran ve yeni sorunlar yaratan projeler görünümü sunmaktadır. Mekânları insandan ve insan yaşamına dair sosyal ve kültürel içerikten kopuk bir meta olarak algılayan bir anlayış çerçevesinde hazırlanan kentsel dönüşüm projeleri, insanları yaşam alanlarından uzaklaştırarak (iterek) kentsel mekânları sadece “kâr ve spekülasyon” amaçlı kullanımlara dönüştürmeyi hedefler niteliktedir (Uysal, 2007: 47).

Türkiye’de yakın dönemde büyük kentler başta olmak üzere hemen hemen tüm kentlerde, kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Bu uygulamalarda, temel bir insanlık hakkı olan barınma hakkına ve hatta yerleşme özgürlüğüne yönelik, fiziksel ve sosyal yıkım ile yerinden etme gibi olumsuz etkiler gözlenmektedir. Bu çalışmada, uygulanmakta olan bazı kentsel dönüşüm projeleri ve sonuçları sorgulanacaktır.

I. 1980 SONRASI DÖNEMDE KENTLERDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Devletin sosyo-ekonomik yaşam yoğun müdahalesinin söz konusu olduğu sosyal devlet anlayışı 1970’lerde ardı ardına yaşanan ekonomik krizlerin nedeni olarak sorgulanmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. 1980’li yıllarla birlikte de sosyal devlet anlayışı yerini neoliberal küreselleşme anlayışına bırakmıştır. Neoliberal küreselleşme ile birlikte ulus-devletler yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. İstihdam, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, konut, çevre vb alanlardaki korumacılığın kaldırılması, finans ve ticaretin liberalizasyonu, yerleşme, kentsel alanların sermaye gruplarına pazarlanması, özelleştirme ve kamu hizmetlerinin metalaştırılması bu yeniden yapılanma sürecinin temel unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlardaki eğitim, sağlık, ulaşım, altyapı, konut vb kamu hizmetleri yüksek kâr getiren hizmetler olarak görüldüğünden, devletin bu alanlardan çekilmesi ve bu alanların sermayenin yeni birikim alanları olmasının önünün açılması hedeflenmektedir (Beşiktepe; 2007: 51).

Ulus devletin etkinlik alanlarını daraltmaya yönelik neoliberal ideoloji, özünde devletin toplumsal refahı artırmaya ve toplumsal adaleti sağlamaya yönelik işlevlerinin ve kamu hizmeti üretme yeteneklerinin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Yerleşme, yerelin güçlendirilmesi ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması gibi söylem ve uygulamalar; yerel yönetimlerin hizmet üretme kapasitesini artırma projesi olmaktan çok, merkezîyetçi ve bürokratik sosyal devletin gücünü kırarak, zaman ve mekân kısıtlarını ortadan kaldırarak, küresel sermayenin hareketini kolaylaştırma girişimidir. Küresel sermayenin zaman, mekân, ulusal sınır, merkezîyetçi ulus devlet vb. kısıtlarından kurtulup serbestçe dolaşması karşısında yere düşen ise akışkan sermayeyi kendisine çekme çabasına yönelmesidir. Bu durum ortaya yarışan kentleri çıkartmaktadır. Yarışan kentler, sermayeyi çekebilmek adına sahip oldukları doğal, tarihi, kültürel ve toplumsal değerlerden ekonomik gereklilik uğruna vazgeçme noktasına gelebilmektedir (Keskinok, 2000: 93; 2006: 65-66).

1980 sonrası dönemde devlet aygıtında ortaya çıkan değişimlere paralel olarak kentlerin şekillenmesinde de değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte piyasa aktörlerinin talep ve beklentilerine göre şekillenen tüm yapılar da olduğu gibi, kentlere yönelik politikalarda da anlayış/yaklaşım değişikliği söz konusu olmuş; bütüncül planlama yerine yerel çözümler ve rantı temel alan projeler hayata geçirilmiştir (Özsavaşçı, 2005: 21). Bu doğrultuda, kentleri inşaat ve rant piyasasına terk eden, kısa vadeli ekonomik kazançlar uğruna toplumsal yararı ve çevresel değerleri gözetmeyen bir politika anlayışı yerleşikleşmiştir. Ülke ekonomisi üretim yerine arsa ve arazi spekülasyonlarından elde edilen rantlara bağımlı hale gelmiş; devlet aygıtının temel görevi de bu rantları korumak ve yeni rant alanları yaratmak ve dağıtmak olmuştur (Ekinci, 2005: 53).

1980 sonrası dönemde rant ekonomisinin gelişmesiyle birlikte kent merkezleri ve merkeze yakın alanlar yerel, ulusal ve küresel sermaye tarafından karlı birer yatırım alanı olarak görülmüş ve hızla dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde planlama ilkeleri göz ardı edilmiş, sermaye açısından çekici görülen alanlar projeler yolu ile kısa sürede dönüştürülmeye başlanmıştır. Birçok kentte kent planlarında öngörülmediği halde kent merkezleri hızla değişmiştir. Bazı kentlerde merkezi iş alanlarının ve sanayinin başka bölgelere taşınarak, büyük alışveriş ve iş merkezleri, lüks konut alanlarının vb yapıların inşa edildiği büyük kentsel projelerin planlama ilkelerinden bağımsız gerçekleştirilmesi söz konusu olmuştur (Erden Erbey, 2004: 79).

Kent yöneticileri günümüzde olumlu ve yüksek kaliteli bir yer imgesi yaratmaya çalışmakta ve bu doğrultuda kentsel projeler geliştirmektedirler. 1970'lerden sonra gelişmiş kapitalist ülke kentlerinde yaşanan sanayisizleşme ve yeniden yapılanma sonrasında ortaya çıkan finans, tüketim ve eğlence merkezi konumundaki kentlerin birbirleriyle yarışması süreci, günümüzde gelişmekte olan ülke kentlerinde de yaşanmaktadır. Kentler arası rekabet ve kentsel girişimcilik sürecinde, yöneticiler, girişimciler ve bazen yerel halk grupları, kente sermaye ve yatırım çekebilmek, yeni bir imaj kazandırabilmek ve kentleri küresel anlamda cazip hale getirebilmek için yoğun çaba sarf etmektedirler. Bu doğrultuda; emek denetimi, işgücü vasfını artırma, altyapı sağlama, vergi politikası, devlet düzenlemesi, kentsel alanların yeniden yapılandırılması gibi stratejiler kentlerin sermayeye pazarlanmasına olanak sağlayacak uygulamalar olarak görülmektedir (Harvey, 1999: 329).

1980 sonrası dönemde neoliberal ideolojinin ve politikaların egemen hale gelmesi ve ithal ikameci sanayileşmenin yerini dışa açık ihracatı teşvik eden sanayileşmenin almasıyla birlikte, üretime dönmeyen önemli miktarda sermayenin finans piyasalarından sonra yöneldiği alan kentsel rant ve tüketim alanları olmuştur. Bu döneme damgasını vuran neoliberal yeniden yapılanma; dışa açılma gibi yeni birikim tarzı sermayeyi kentleşmeden doğan rantlardan pay almaya yönlendirince, kentlerin sermaye birikiminin aracı bir meta olarak görüldüğü bir kentleşme süreci ortaya çıkmıştır (Doğan, 2007: 54-55). Bu süreçte, TOKİ'nin öncülüğünde konut üretimi ve kentsel dönüşüm, siyasi iktidarlarca, ekonomik kalkınmanın hızını yükseltmenin de bir aracı olarak görülmüştür.

Günümüzde pazarlanacak birer meta olarak görülen kentler, piyasa egemen anlayışlı ekonomik büyüme araçlarına ve alanlarına dönüşmüştür. Bir diğer ifade ile kentler, zaten

var olan rant merkezli gelişmenin iyice belirginleştiği mekânlar haline gelmiştir. Her şeyin alınıp satılabilen meta olarak görüldüğü neoliberal küreselleşme doğrultusunda kentler de tamamen piyasa dinamiklerine, mekanizmasına ve piyasa aktörlerine teslim edilmiştir (Beşiktepe, 2007: 52-53). Küreselleşmeyle birlikte her şeyin ticaret konusu yapılmak üzere pazara getirildiği gibi, kent de değişim değeri olan bir nesne konumuna indirgenmektedir (Çavuşoğlu, 2000: 123). Kentleri yaşam alanı ve kullanım değeri olarak gören anlayış terk edilmekte, kentleri değişim değeri olan bir meta, rant elde etme aracı ve hızlı ekonomik kalkınma için yatırım alanları olarak gören anlayış yaygınlaşmaktadır (Şengül, 2000: 53-55). Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde kentleri yönetenler küreselleşme söyleminin işaret ettiği ekonomik başarıyı yakalamak, sermayeyi çekmek, uluslararası bir turizm, ticaret, kültür, değişim ya da finans merkezi olabilmek için gerekli yapısal çevreyi ve altyapıyı oluşturmak adına ardi ardına kentsel projeler geliştirmektedirler. Kentlerin pazarlanması, bir ülkenin küresel ekonomide yarışmacılık kapasitesini artırmak adına önemli addedilmektedir. Kentler kapitalist toplumdaki herhangi bir diğer meta gibi paketlenen, reklâmı yapılan ve pazarlanan bir meta haline gelmektedir (Öktem, 2006: 56; Keyder, 2004: 105-106).

Kentlerin meta olarak algılanmasının günümüz kent politikalarına yansımaları ise; “kentlerin allanıp pullanarak sermayenin kullanabileceği/tercih edeceği mekânlar haline getirilmesi, bu süreçte ardi ardına kentsel dönüşüm projeleri oluşturularak ve uygulamaya koyularak kentler cazibe merkezi haline getirilirken kentlilerin gözden çıkarılması” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. En kolay gözden çıkarılabilecek kentsel gruplar ise, emek yoğun üretim döneminde ucuz işgücü sağlayan ve etkin devlet politikasının olmadığı konut alanında enformel yollardan gecekondular inşa eden, süreç içinde aflare ve yasalarla meşruiyet kazandırılan gecekondulular ve marjinal gruplardır. Günümüzde emek yoğun sanayiye gerek duyulmaması sonucu, kentlerin çeperindeyken zamanla kentlerin büyümesi sonucu kent merkezlerinde kalan ya da sanayi siteleri ile buralara işgücü sağlayan gecekondulu bölgeleri, köhnemiş mahalleler ve çöküntü alanları, yaşayanları ile birlikte kentlerden temizlenmek istenmektedir. Bu temizlik hareketinin en etkili silahı ise kentsel dönüşüm projeleri olmaktadır. Tüketim toplumunun etkin müşterileri olamayan, artık kendilerine gereksinim duyulmayan ve göze de batan gecekondulu yoksul ve dar gelirli kesimler ve marjinal gruplar, dâhil olmadıkları tüketim merkezlerinde istenmemektedir. Bu kesimlerin yaşam alanları süratle boşaltılmakta ve yerlerini alışveriş merkezlerine, korunaklı sitelere ve iş merkezlerine bırakmaktadır. Sermayenin artan akışkanlık hızı, kent yöneticilerini acilen harekete geçmeye zorlayarak, oldu-bittilerle proje hazırlamak, uygulamak ve piyasa aktörlerine daha geniş alanlar yaratabilmek adına kentlileri yok sayan uygulamalara yöneltmektedir (Gül ve Ergun, 2009: 771). Projelerin uygulama süreç ve sonuçları incelendiğinde, kentsel dönüşüm projelerinin, temel insan haklarından olan barınma hakkını ve yerleşme özgürlüğünü ihlal eden fiziksel ve sosyal yıkım projelerine dönüşerek, kentin yoksul, dar gelirli ve marjinal gruplarını yaşam alanlarından ittiği görülmektedir.

II. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE TÜRKİYE KENTLERİ

Kentsel dönüşüm kavramı genel olarak, “bir kentsel alanın amaçlı olarak belirli bir zaman dilimi içinde, yeniden geliştirilmesi yönünde iş olanakları yaratılarak, altyapı ko-

şulları iyileştirilerek ve çevresel yenileme sağlanarak” yeniden yapılandırılması olarak ele alınabilir. Dünyada uygulamaya konulan ilk kentsel dönüşüm projelerine bakıldığında, işlev yitiren kentsel alanların ve yerleşim birimlerinin yeniden işlev kazandırılması amacının güdüldüğü söylenebilir. Bir diğer ifadeyle kamusallığın yitirildiği vurgusundan hareketle eleştirilebilecek olsa da ilk kentsel dönüşüm projeleri, önceleri çalışma alanı ya da kamusal alan olarak kullanılan liman, tren istasyonu vb alanların yarı kamusal ya da özel kongre merkezi, otel, fuar alanı ya da alışveriş merkezi gibi yapılara dönüştürülmesini sağlamaya yöneliktir. Günümüzde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri ise işlevden çok yaşamı ve yaşayarı değiştirmeye yöneliktir. Kentler; finans, iletişim ve bilişim hizmetleri ağırlıklı yeni işlevleri üstlenirken bu işlevleri yerine getirecek uygun işgücünün de kent merkezlerindeki yoğunluğu artmaktadır. Üretime yönelik sektörlerde çalışan kesim çalışma ve yaşam koşullarının kaybolması ile kentlerin çeperlerine itilirken, yeni işlevleri yerine getirecek olan seçkinler kent merkezlerine yönelmektedir. Soylulaştırma adı verilen bu süreç hemen hemen tüm dünya kentlerinde yaşanmakta ve mekânsal ayrışmaları derinleştirmektedir (Aksümer ve Temiz; 2007: 162).

Kentsel dönüşümün amacı tarihsel süreç içinde değişmiş ve ülkeden ülkeye de farklılıklar göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yıkılan kentlerin yenilenmesi amacıyla başlatılan kentsel dönüşüm uygulamaları günümüzde farklı dinamiklere sahiptir. Yakın dönemde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin genellikle tüm ülkelerde kent merkezlerinde ve merkeze yakın alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin bir diğer ortak özellikleri ise ekonomik ve fiziksel ölçekli olmaları ve kentlerin sosyal dokusunu ve halk katılımını göz ardı ediyor olmalarıdır (Gökbulut, 1996: 35). Kavram dünya literatüründe kentsel yenileme, kentsel yeniden canlandırma vb şekillerde değerlendirilirken, Türkiye’de özellikle 1990’larla birlikte yaygınlaşan kentsel dönüşüm projelerinin, bir kentsel alanı tamamen yıkmak ya da dönüştürmek ve sakinlerini de başka bir yere taşımak olarak gerçekleştiği görülmektedir (Altınörs Çırak ve Yörür, 2006: 79).

Türkiye’de 1983 yılında neoliberal politikaları, muhalefetin olmadığı ve askeri düzenin sağlandığı bir ortamda serbestçe uygulayabilecek bir siyasi otorite iktidara gelmiştir. Ulusal kalkınma stratejisi olarak ihracata dayalı kalkınma stratejisinin benimsendiği bu dönemde, kalkınma hızının artırılabilmesi için, kentsel alanların bir gelişme sektörü olarak piyasa dinamiklerine ve aktörlerine açılması anlayışı benimsenmiştir. Bu amaçla, yasal ve yönetsel düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Buna paralel olarak yerel yönetimler imar planlaması konusunda daha geniş yetkilerle donatılmış ve bu yetki genişliği, kayırmacılık ilişkilerinin egemen hale geldiği bir siyasal düzlemde, belirli sınıfların ve çıkar gruplarının lehine işleyen, rant yaratma merkezli bir kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır (Kurtuluş, 2008: 316-317). Bu süreçte kentlerde yeni bir arazi ve emlak pazarı ortaya çıkmıştır. Kent merkezlerindeki iş alanlarının mülkiyet hakları büyük sermaye grupları ve şirketlerin ofislerinin yer aldığı gökdelenler, lüks alışveriş merkezleri, otel ve konutların yapılabilmesi için el değiştirmiştir. Diğer yandan kentlerin çeperinde yer alan araziler toplu konut projeleri, alışveriş merkezleri ve sanayi başta olmak üzere bazı kentsel fonksiyonların desantralizasyonu projeleri için hızla imara açılmaya başlamıştır. Gelişen/genişleyen arsa ve emlak pazarında gecekondular bölge de yaşayanları en kolay gözden çıkarılabilecek kentliler olduğundan sermaye açısından çekici alanlar haline gelmiştir (Kurtuluş, 2007: 75-76).

Neoliberal uygulamalarla birlikte hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal yıkımları, dışlanmışlıkları ve dolayısıyla da adaletsizlikleri artırmıştır. Yakın dönemde yoğun biçimde tartışılan ve uygulanan kentsel dönüşüm projeleri bu politikaların en önemli uygulama araçlarından biridir. Kentsel dönüşüm ülkeden ülkeye farklı anlamlara gelebilmekle birlikte temelde; kentsel mekânda mülkiyet ve kullanım hakkını alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına transfer eden bir uygulama özelliği taşımaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin bu özelliği Türkiye’de kentsel mekânda mekânsal ayrışmaya ve alt gelir gruplarının kentlerde tutunma olasılığını ortadan kaldırarak dışlanmalarına neden olmaktadır (Kayıkçı, 2007: 652; Gül ve Ergun, 2009).

III. TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kentsel dönüşüm projeleri, çöküntü alanlarının iyileştirilmesi ve gecekondu bölgelerinin yerine daha sağlıklı yaşam alanları inşa etme sürecinde büyük önem taşımaktadır. Sosyal ve ekonomik maliyeti yoksul kesimler tarafından ödenerek kentsel araziye dönüşmüş bu alanların yine bu kesimler için sağlıklı yaşam alanlarına dönüştürülmesi de desteklenebilecek bir süreçtir. Ancak günümüzde uygulamaya konulan projeler; dönüşüm alanlarının ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel ölçütler bakımından uzun vadeli olarak iyileştirilmesini hedefleyen uygulamalar olmaktan çok, yerel yönetimler başta olmak üzere farklı çıkar gruplarının gelir, birikim ve rant aracı haline gelmişlerdir (Uzun, 2006: 50; Kurtuluş, 2006: 7). Buralarda yaşayan kent sakinleri ise bu süreçten, karar alma ve politika oluşturma süreçlerinden dışlanmışlardır.

1980’lerin sonunda imar ıslah planlarının yanı sıra yerel yönetimlerin uygulamaları arasına giren kentsel dönüşüm projelerinin ilk örneklerinden biri Ankara Dikmen vadisindeki gecekondu alanı için hazırlanan Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesidir. Proje alanın ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel ve çevresel boyutlarını kapsayacak biçimde iyileştirilmesini hedefleyen kapsamlı bir uygulama olarak tasarlanmıştır. Ancak süreç içinde yerel yönetimin kentsel rantlardan yararlanma hedefi ön plana çıkmış ve kentsel dönüşümün diğer boyutları göz ardı edilmeye başlanmıştır. Projenin ilk aşamasında yeşil alan olarak ayrılan alanlar bile, ortaya çıkan rant nedeniyle plan değişiklikleri yapılarak konut alanlarına çevrilmiştir (Uzun, 2006: 50; Özdemir Sönmez, 2006: 126).

Ankara Dikmen Vadisi’nde gecekondu yoğun bir alanın kamu ve özel sektör tarafından finanse edilerek yeniden inşa edilmesi şeklinde yaşanan kentsel dönüşüm süreci sonuçları itibariyle soylulaştırma yaşanmasına neden olmuştur. Proje öncesinde bir ya da iki katlı gecekonduların bulunduğu alana çok katlı apartmanlar inşa edilmiş; orta ve üst sınıfların bu alana gelmeleriyle yıllardır bölgede yaşayanların yerlerinden edilmeleri ve yer değiştirmeleri söz konusu olmuştur. Proje kapsamında yapılan konutların ilk blokları katılımlarını teşvik etmek için gecekondu sahiplerine verilmiştir. Alanda uzun yıllardır yaşamakta olan hak sahipleri, vadinin yamaçlarında hızlı inşa yöntemleri ve kalitesiz malzeme kullanılarak gerçekleştirilmiş düşük maliyetli bloklara yerleştirilmiştir. Daha sonra yapılan konutların üst ve orta sınıflara satılmasıyla da inşaat firmaları gecekondu sahiplerine verdikleri konutların masrafını çıkarmış ve kâr etmişlerdir. Bölgenin kentin prestijli alan-

larına ve kent merkezine yakınlığına bağlı olarak burada yaşayan eski nüfusun büyük bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Yerleşim alanlarını terk etmek zorunda kalanların önemli bir kısmı projeye dahi edilmeyen kiracılar, gecekonduları karşılığında kendilerine verilen evlerin masraflarını karşılayamayan, yeni evlere sahip olmak adına borçlandığı farkları ödeyemeyen ve değişen sosyal-kültürel ortama uyum sağlayamayan gecekondular sahiplerinden oluşmaktadır. Bir kısım gecekondular sahibi ise kâr elde etmek amacıyla konutlarını satarak başka alanlara taşınmış ve yaşam alanlarını gönüllü olarak terk etmişlerdir (İslam, 2006: 44-45; Dündar, 2003: 72-73; Çopuroğlu, 2006: 148; Özdemir Sönmez, 2006: 125).

Dikmen’de gerçekleştirilen proje nedeniyle, dönüşüm öncesinde alanda yaşayanların yerleşim yerlerini terk etmeleri, projenin düşük gelir gruplarının konut sorununun çözümünde bir model olarak ele alınmasını engellemektedir. Hiç sürece katılmayan, talep ve ihtiyaçları değerlendirmeye alınmayan kiracıların yanı sıra, gecekondular sahiplerinin de alanı terk etmeleri, projenin uygulanmasından önce yaşanan sorunların, kent çeperlerine taşınması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Özdemir Sönmez, 2006: 126-127).

Ülke gündemini en çok meşgul eden güncel kentsel dönüşüm uygulamalarından biri de Sulukule’de yaşanmıştır. Kasım 2005’te Sulukule olarak bilinen Neslişah ve Hatice Sultan Mahallelerini kapsayan 91.500 m²’lik alan 5366 numaralı yasa ile Kentsel Yenileme bölgesi ilan edilmiş, 3 Temmuz 2006’da Yenileme Projesi için TOKİ, İBB ve Fatih Belediyesi arasında protokol imzalanmıştır. 13 Aralık 2006’da Yenileme Alanı için Bakanlar Kurulu’ndan Acele Kamulaştırma kararı çıkmış, alan emlak sektörü için cazip bir iklim kazanmış, yerel topluluk mülklerini ve yaşam alanlarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalmıştır (Çavuşoğlu, 2009).

Belediye tarafından her fırsatta dönüşüm alanında yaşamakta olanların katılımının çok önemli olduğu vurgulansa da, proje mahalle sakinlerinin yaşam alanlarına ilişkin görüş, beklenti ve önerileri alınmadan hazırlanmıştır. Mahalle sakinlerinin proje sürecine katılmaları ya mülklerini satıp mahalleden taşınmaları ya da kendi evlerine biçilen değer üstünde kalan tutar için borçlanarak yeni yapılacak konutlarda oturma seçenekleri çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Kiracılar için TOKİ konutlarından kurasız evsahibi olma hakkı ise bir süreden sonra telaffuz bile edilmemeye başlanmıştır. Mahalle sakinleri için sayılan bu alternatifler aslında tam bir alternatifsizlik yaratmış ve mahalle sakinlerini taşınmaya itmiştir. Mahalle sakinlerinin büyük kısmı borç altına girseler de, kamulaştırma tehditleri altında hesaplanan bedeli kabul edip, yerlerini terk etmek ve taşınmak zorunda kalmışlardır (Sakızlıoğlu, 2006: 40-41).

Proje kapsamında Sulukule’de yapılacak evlerden hak sahiplerinin de edinebilecekleri ifade edilse de, 1. Etap denilen bölgede belediye ile uzlaşan 102 hak sahibinden sadece 6’sının Sulukule’den olması ve geri kalan 96 hak sahibinin ise proje vasıtasıyla mahalle ile tanışan şirket sahipleri, iş adamları ve müteahhitler olması dikkat çekicidir (Foggo, 2007: 128). Böyle bir tablonun ortaya çıkmasında temel neden ise belediye ile uzlaşmak ya da kamulaştırma bedeline razı olmaktansa, evlerini satmak zorunda kalan mahallelilerin sayısının

oldukça fazla olmasıdır. Proje kapsamında Taşoluk'taki TOKİ konutlarından verilen Sulukule sakinlerinin durumunu Sulukule Platformu'ndan Neşe Ozan şöyle aktarmaktadır:

“15 sene boyunca ayda 300-400 TL karşılığı Sulukule'den 45 kilometre uzaklıkta sitelerde Romanlara daire veriliyor. Romanların evine günde giren para 5-10 TL. Aylık 500 TL geliri olan Roman iyi gelirli sayılıyor iken, bu insanlar bu paralara bu evlerde isteseler de oturamazlar.”

Nitekim Sulukule'ye alışan Romanlar, zaten apartman dairelerinde oturmak istememektedirler. Bunun sonucunda Romanlardan bazıları bir süre oturmuş, fakat daha sonra yapamayacaklarını anlayınca haklarını devretmişlerdir. Bir kısmı ise hiç dairelere bakmadan haklarını devretmiştir (Aytemiz, 2010). Sulukuleliler Taşoluk'ta kendileri için tahsis edilen 300 konuttan sadece 9'unda kalabilmiştir. 291 aile ise Suriçine geri dönmüş ya da İstanbul içindeki veya yakın illerdeki diğer Roman mahallelerine yerleşmiştir (Akkoyunlu, 2010).

Yakın dönemde gündeme gelen bir kentsel dönüşüm projesi ise İstanbul Tozkoparan'da başlatılmıştır. Güngören ortalamasının çok üzerinde boş arazisi bulunan ve Cumhuriyet Türkiye'sinde yapılan sosyal konutların ilk örneklerini barındıran mahalle, E-5'e yakınlığı, raylı sistem ulaşımı ve konumu ile kentsel dönüşüm için cazip bir alan olarak değerlendirilmektedir. Belediye başkanı dönüşüm esnasında buradaki konut sahiplerine, alan olarak mevcut mülklerine eşdeğer yeni daireler vereceklerini söylese de (haberkenti.com; Güvercin, 2009), Dikmen deneyimi çok da umutlu olunmasına izin vermemektedir. İstanbul'un en yeşil mahallelerinden biri olan Tozkoparan; Güngören Belediyesi'nin başlattığı projeye göre yıkılıp yeniden yapılacaktır. Ancak bir farkla; bugünkü mevcut binaların bahçeleri, ağaçlıklı yeşil alanlara dönüşmüş geniş boşluklar ve parklar yeni binalarla doldurulmuş olacaktır. Üstelik yeni binalarda oturabilmek için mahalle sakinlerinin fark ödemesi gerekecek ki, bu durum Tozkoparanlılar için yerinden edilme anlamına gelecektir. Mahallede yer alan geniş bahçeler ve boş alanlar inşaat alanları olarak cezp edici konumdadır. Belediye tarafından hazırlanan projeye göre de öncelikle boş alanlara konut yapılması, sonra eski binaların yıkılarak yerlerine yenilerinin inşa edilmesi planlanmaktadır. Böylesi bir uygulama ise arazi üzerinde daha fazla betonlaşma ve daha az yeşil alanla karşı karşıya kalınmasına yol açacaktır.

Mahalle sakinleri açısından ise proje yaşam alanlarının ellerinden alınması/değiştirilmesi anlamı taşımaktadır. Yapılacak yeni konutların değeriyle bugün oturdukları evlerin değerleri arasında büyük farklar olacağı öngörülmektedir. Mahalle sakinleri yeni konutlarda oturabilmek için bu farkları ödemek zorunda kalacaklardır. Oysa mahallede genellikle dar gelirli insanlar yaşamaktadır ve çoğunluğu bu farkları ödeyecek durumda değildir. Proje kapsamında mahalle sakinlerine iki yol gözükmektedir: Ya zaten var olan evlerine yeniden ödeme yaparak tekrar sahip olacaklar ya da evlerini satıp başka yerleşim alanlarına taşınacaklardır. Taşınma ile birlikte yıllardır oturdukları mahallelerini, değerlerini, kültürlerini koruyarak komşularıyla birlikte yaşama devam etme hakları da ellerinden alınmış olacaktır (ATLAS, 2009: 14-16). Diğer bir ifade ile kendilerini ait hissettikleri yaşam alanlarından koparılmakta ve konut hakkı ve yerleşme özgürlükleri ihlal edilmektedir. Mahal-

lelinin kentsel dönüşüm projesine bakışını mahallenin ilk yerleşimcilerinden Sadık Turguteli şu şekilde aktarmaktadır:

“60’lı yıllarda kurulan Tozkoparan Mahallesi üzerinde oyunlar oynanmakta ve İstanbul’un merkezinde yer alan mahalle rant kapısı haline getirilmek istenmektedir. Güngören Belediyesi deprem bahanesiyle evlerimizi yıkıp yerine lüks konutlar yapacağını, önceliği de ev sahiplerine vereceğini söylüyor. Bunun karşılığı olarak da aradaki fiyat farkının ödenmesi koşulunu getiriyor. İşçi ve emekçilerin bu farkı ödeyemeyeceği bilinen bir gerçektir. Asıl yapılmak istenen halkı şehir dışına, İkitelli Kayabaşı Köyü’ne, Hadımköy’e, Silivri’ye ve Halkalı gibi yerlere sürüp zenginleri buraya yerleştirmek” (Aktaran, İvme, 2008).

Yakın geçmişimiz, kentsel dönüşüm projeleri ile çoğunlukla gönülsüz ve dayatmalarla yerlerinden edilen mahalle örnekleriyle doludur. Ya kaçak ve sağlıksız yapılaşma, ya köhnemiş yerleşim dokusu ve ötekilik iması ya da kıyısında başlatılan ve zamanla tüm mahalleyi kaplayacak olan bir dönüşüm planı tüm kentleri ve kentlileri tehdit eder duruma gelmiştir (Çalışkan, 2009). Günümüzde İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere hemen hemen tüm büyük kentlerimizde rant odaklı ve yerinden etme temelli projeler hayata geçirilmekte ve uygulanmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin en dikkat çekici özelliği yoksul/marjinal kesimlerin yaşadığı alanları hedef olarak belirlemesi ve dönüşüm alanlarında yaşayanları sürece dahil etmemesinin yanı sıra yerlerinden etmesidir. Yerinden etme süreci; Sulukule’de olduğu gibi projenin başında TOKİ’nin başka yerlerde (genellikle de kent merkezinin uzağında) inşa ettiği standart çok katlı bloklara taşınmaya zorlama şeklinde olabildiği gibi, Dikmen deneyiminde yaşanan mahalle sakinlerinin yeni sosyo-ekonomik yapıya uyum sağlayamayıp taşınması şeklinde de yaşanabilmektedir. Ancak kentsel dönüşüm projelerinin genel sonucu bu alanlarda yaşayanların öyle ya da böyle yaşam alanlarını terke zorlanmaları ya da terk etmek zorunda bırakılmalarıdır (Ergun, 2009). Genellikle yoksul kesimlerin yaşam alanlarını hedef alan kentsel dönüşüm projeleri sonucunda bu alanlarda yaşayan gerek mülk sahibi gerekse kiracıların yeni yapılacak konutlarda kendilerine yer edinmeleri çok da mümkün görünmemektedir. Gelir seviyeleri oldukça düşük olan bu insanların yeni konutları elde etmek için gereken bedeli sağlama olanakları yoktur. Bu durum kentsel dönüşüm projelerinin “tasfiye” projelerine dönüşmesine, dönüşüm alanı olarak belirlenen yerlerde yaşayan kesimlerin de kentlerin dışına itilmesine neden olmaktadır (Bakırtaş ve Köktürk, 2007: 103).

Kentsel dönüşüm projelerinde devlet kentsel mekânda mülkiyetin yeniden dağıtılması sürecinde sermaye ve varlıklı kesimler lehine bir rol üstlenmektedir. Bu süreçte devlet gecekondu bölgeleri başta olmak üzere kentsel arazideki güvenli olmayan mülkiyet haklarını, arazilerdeki illegal yerleşim geçmişini ve imar sorunlarını bahane ederek yeni yasal düzenlemeler yapmak yoluyla, yoksul kesimlerden sermaye kesimine ve üst-orta sınıflara aktarmanın meşru zeminini oluşturmaktadır (Kurtuluş, 2007: 77; Tümtaş, 2008: 58).

Yakın dönemde birbiri ardına çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle hayata geçirilmeye çalışılan kentsel dönüşüm projeleri; kentsel mekânları sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan soyut bir biçimde ele almakta ve dönüşümü fiziksel bir boyuta indirgeyerek kentleri piyasa işleyişine terk etmektedir. Günümüz kentsel dönüşüm projeleri ne halkın sosyal, ekonomik

ve kültürel koşullarına değinmekte ne de halkın katılım ve taleplerini dikkate almaktadır (Akkar, 2006: 35; ŞPO, 2006: 4). Kentsel dönüşüm/yenileme, bir stratejiler bütünü dâhilinde gerçekleştirilebilecek bir süreçtir. Bu sürecin kültürel ve toplumsal boyutları da olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu stratejileri oluşturup uygulamada yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimler, bu görevlerini, alanın sosyo-kültürel, ekonomik ve fizik-mekânsal niteliklerine göre, farklı kurum ve kuruluşlarla paylaşarak, bir iş bölümü yaparak gerçekleştirmelidirler (Özden, 2000/2001: 265). Kentsel dönüşümün çok boyutlu, birden çok disiplini içine alan bir uygulama alanı oluşturmasından dolayı, kent yenileme kararları ve uygulamaları, kamu yönetimi birimlerinin yanında (merkezi yönetim bazında bakanlıklar, yerel yönetim birimleri, kent yöneticileri) farklı meslek gruplarının (şehir ve bölge plancısı, mimar, hukukçu, sosyolog vb) da katılımını gerektirmektedir. Bu iki grup yanında, dönüşüm uygulamalarının yerellik özelliğini ön plana çıkaran ise yerel halktır (sivil toplum örgütleri, mal sahipleri, kiracılar, baskı grupları) (Genç, 2003: 442). Ancak Türkiye’de kentsel dönüşüm süreci halktan kopuk olarak yaşanmakta, kentsel dönüşüm alanlarını daha çok yoksul ve marjinal kesimlerin yaşadığı alanlar (özellikle de gecekondu alanları) oluşturduğundan uygulamaların dönüşümden çok soylulaştırmayı çağrıştırmasına neden olmaktadır (Ergun ve Gül, 2009a: 492-493).

IV. SOYLULAŞTIRMA: KENTSEL DEĞİL KENTLİSEL DÖNÜŞÜM

Son yıllarda, İstanbul başta olmak üzere Türkiye’de uygulanan kentsel dönüşüm projeleri için seçilen alanların, genellikle gecekondu bölgeleri ya da yoksul / marjinal kesimlerin yaşadığı alanlar olması kentsel dönüşümün ülkemizdeki algılanış biçimini ortaya koymaktadır. Yoksul / marjinal gruplar ve onların yaşam alanları kentlere yakışmamaktadır ve yapılması gereken kentlerin tüm silüetini bozan çok katlı sitelere, gökdelenlere, alışveriş merkezlerine yer açmak için bu kesimlerin görünmez kılınmasıdır. Bu görünmez kılma/yerinden etme stratejileri sermayeyi çekme odaklı kent yöneticilerinin en önemli aracı olan kentsel dönüşümün özünde soylulaştırmayı da barındırdığını gözler önüne sermektedir (Gül ve Ergun, 2009: 770). Kentsel dönüşüm sürecinde, yoksulların ve marjinal grupların yaşam alanları olan gecekondu bölgeleri, çöküntü alanları ve kent içi eski yerleşim alanları yıkılmakta ve bu mekânların yerini lüks konut, alışveriş ve iş merkezleri gibi kentleri sermaye açısından cazip kılacağı düşünülen yapılar almaktadır. Bu tür yapıların inşa edilmesi kentler açısından zenginlik yaratsa da, bu zenginlik kentin tüm kullanıcılarına aynı oranda yansımamaktadır. Hatta bu yapılar için kentsel alan yaratmak adına gecekondu bölgelerinin ve eski kent merkezlerinin yıkılması, büyük oranda yoksul olan bu alanların sakinlerinin yerlerinden edilmelerine ve genel olarak kentlerin dışına itilmelerine yol açmaktadır. Bu süreç; yerlerinden edilen kesimin istihdam, barınma, ulaşım vb açılardan daha da kötü koşullarla karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır (Bıçkı, 2006: 482).

Etkinliğini günden güne arttıran neoliberal küreselleşme politikalarının etkisiyle kentsel mekân günümüzde sermaye birikiminin kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum kente yönelik geliştirilen her türlü uygulamanın piyasa dinamiklerinin ve aktörlerinin beklenti ve kurallarına göre oluşturulmasına neden olmaktadır. Burada rantı maksimum düzeye çıkarma çabaları söz konusu olmakta ve rant artışını karşılayamayacak kesimlerin yerinden edilmesi sonucu karşımıza çıkmaktadır. Piyasa mekanizmasının belirleyici olduğu bu sü-

reçte, bazı kesimler (piyasa aktörleri ve varıl gruplar) daha avantajlı olurken sınıfsal ve mekânsal ayrışma da artmaktadır. Çünkü bu alanlardan elde edilen rant burada yaşayanlara kalmamaktadır. Bu nedenle de eski kent merkezlerinde gerçekleşen soylulaştırma, sorunları çözmek yerine adeta bu alanlarda yaşayan yoksul/marjinal kesimlerin sırtına yüklemekte ve yerlerinden olmalarına neden olmaktadır (Şen, 2007: 184, 192-193).

İlk kez 1963 yılında Ruth Glass tarafından kavramsallaştırılan soylulaştırma, 1980'li yıllara kadar işçi sınıflarının ya da dar gelirliilerin yaşamakta olduğu şehir merkezindeki tarihi binalara, orta ve üst sınıfların bu grupları yerlerinden ederek yerleşmesi ve buradaki yapıları rehabilite etmesi sürecini ifade etmek için kullanılmıştır. 1980'li yıllarla birlikte ise sürecin anlamı ve kapsamı önemli ölçüde değişmiştir. Önceleri değer kaybına uğramış tarihi yapıların üst-orta sınıflarla ele geçirilip rehabilite edilmesi ve sakinlerinin bu alanları terk etmesi söz konusuken; günümüzde yüksek gelir gruplarının yoksul/marjinal kesimleri yerlerinden etme özelliğini korumakla birlikte yapıların değer kaybı ve restorasyonundan öte rant aracı olarak görülen tüm yerleşmelerin (gecekondu bölgeleri, sosyal konutlar vb) yıkılarak yerlerine lüks konut ve tüketim alanlarının inşa edilmesi şeklinde yaşanmaktadır (İslam, 2003: 160-161). Günümüz kentsel dönüşüm projeleri tam da bu sürecin yaşanmakta olduğu uygulamalardır. Dönüşüm alanı ilan edilen bölgeler gecekondu mahalleleri (Başbüyük, Gülsuyu, Dikmen, Ayazma vb), kent içi tarihi alanlar (Sulukule, Tarlaşası, Fener, Balat, Ayvansaray vb) ve sosyal konutların olduğu (Tozkoparan) bölgeler olmaktadır. Hepsinin ortak özelliği ise sakinlerinin büyük oranda yoksul / marjinal gruplardan ve işçi sınıfından kişiler olması ve projeler kapsamında yerlerinden edilmelerine (hemen ya da süreç içinde) neden olmalarıdır.

Kentsel dönüşüm projelerinin soylulaştırmaya etkileri üzerine iki farklı yaklaşım bulunmaktadır: Soylulaştırmayı bir kentsel dönüşüm politikası olarak ele alan yaklaşım ve kentsel projelerin bir yan etkisi olarak ele alan yaklaşım. Soylulaştırmayı bir kentsel politika olarak ele alan yaklaşıma göre, yarışan kent ekonomileri içinde soylulaştırma kentsel dönüşüm kavramı ile meşru kılınmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte kent merkezlerinin iyileştirilmesi için kentsel projeler geliştirilerek alanın asıl/eski kullanıcıları olan yoksul ve marjinal kesimler yerlerinden edilmekte ve bu grupların yerine orta ve üst sınıflar yerleşmektedir. Soylulaştırmayı kentsel politikaların yan etkisi olarak gören yaklaşıma göre ise; projelerin temel hedefi kentsel mekânın fiziksel ve ekonomik iyileşmesini sağlamaktır. Ancak bu hedef mekân kullanıcılarının tüm yaşamını değiştiren etkiler oluşturmaktadır. Kentsel projelerin mekânın sosyal yapısını etkileyen ve değiştiren sonuçları, proje ile hedeflenmemekle birlikte süreç içinde ortaya çıkabilmektedir (Erden, 2006: 77).

Kentsel dönüşüm projelerinin temel hedefi bütüncül bir kent planına uygun olmak ve kentlerdeki farklı gelir grupları arasında eşitsizliğe neden olmamak olmalıdır. Kentsel dönüşümde hedef grupların seçiminde de dikkatli olmak gerekmektedir. Türkiye'de hedef kitlesi alt gelir grubu kişiler olarak açıklanan pek çok kentsel dönüşüm projesinin, uygulama sürecinde orta ve üst gelir grubuna hizmet eder hale geldiği görülmektedir (Gökbulut, 1996: 36). Daha doğrusu yaşam alanları kentsel dönüşüm kapsamına alınan yoksul / marjinal kesim, dönüşümle ortaya çıkan maliyetleri karşılayacak durumda olmadıklarından projeler kapsamında elde ettikleri hakları üst-orta sınıflara devretmektedirler. Günümüzde kentsel dönüşüm gerilemiş kentsel alanlarda yaşayanları yerinden etme tehdidiyle gündemdedir

(Smith, 2006: 21; Şen, 2008: 392). Mahalle-semt ölçeğinde hazırlanan kentsel dönüşüm projeleri mevcut toplumsal ve çevresel dokuyu ortadan kaldıran sonuçlar üretmekte ve soylulaştırmaya neden olmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde sadece mevcut kentsel dokunun yıkılıp yeniden yapılması değil dezavantajlı sosyal gruplar açısından yer değiştirme ile sonuçlanan bir yeniden yerleştirme yaşanmaktadır (Aydın, 2008: 69).

GENEL DEĞERLENDİRME

Kent yalnızca yapı yığınlarıyla sınırlı, isimsiz sakinlerine mal ve hizmet sağlamak için tasarlanmış bir yapılar bileşkesi değildir. Tam tersine yurttaşların gönüllü etik birliğine, katılımına, ortak bir kentli kültürüne ve topluluk bilincine dayanan bir araya gelmişliğine ve yaşam alanının adıdır (Duru, 2001: 357; Bookchin, 1999: 15). Tüm kentlilerin kent üzerinde; altyapısı olan çağdaş bir konut, temiz çevre ve hava, imarlı düzgün alanlar, geniş caddeler, yeşil alanlar, dinlenme ve eğlence yerleri, taşıma olanakları, eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri gibi, sürekli ve günlük yaşamını sürdürmesini sağlayan olanaklara sahip olma hakkı vardır. Merkezi ve yerel yönetimler bu olanakları sağlamakla yükümlüdürler (Özer, 2005: 752). Günümüz kentleri açısından bakıldığında devletin bu alanlardan hızla elini çektiği, yerel yönetimlerin ise sermaye ve aktörlerine yönelik olarak ve onların talepleri doğrultusunda uygulamaları hayata geçirdikleri görülmektedir. Bir yandan yeniden üretime konu olan konut, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik vb hizmetler piyasalaştırılırken, kentsel mekâna yönelik uygulamalarda da kentlilerden çok piyasa aktörlerinin ve varlıklı kesimlerin gözetildiği görülmektedir. Kentleri çağdaş ve yaşanabilir kılma söyleminden hareketle hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri ile altyapısı olan çağdaş konut alanları, imarlı düzgün alanlar, geniş caddeler, dinlenme ve eğlence yerleri, iş ve alışveriş merkezleri yaratılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu uğurda kentin asıl sahipleri olan kentliler iş ve yaşam alanlarından uzaklaştırılmakta ve yukarıda sayılan alanlar için yer açılmaya çalışılmaktadır.

1980 sonrası dönemde planlamanın piyasa karşıtı bir söyleme dönüşmesine karşın plan kavramı sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun nedeni piyasaya engel olan planlama kavramının yerini piyasanın önündeki engelleri kaldıran piyasanın hizmetinde plan bir planlama anlayışının almış olmasıdır. Günümüz planlarında ve kentsel politikalarında planlamanın temel ilkeleri olan kamu yararı, kamu hizmeti ve sosyal adalet gibi ilkeler göz ardı edilmektedir. Bütüncül planlamanın terk edildiği ve parçacıl plan anlayışının yerleşikleştiği günümüzde yapılan planlar günlük talepler doğrultusunda değiştirilmekte veya revize edilmektedir. Yakın dönemde uygulanan kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında kentin belli parçalarının kent bütünü gözetilmeksizin değiştirilmesi hatta parsel düzeyinde planlar yapılması bu ifadeyi destekler niteliktedir (Turan, 2008: 64). Bütüncül planlamadan piyasa odaklı parçacıl planlamaya geçiş, kentsel mekânlarda kullanım alanlarının ve farklı sınıflardan kullanıcıların geçici (kısa) bir süre için birbirine karışmasına yol açabilir. Kentsel dönüşüm projeleri ile ortaya çıkan soylulaştırma süreci ve sonuçları ise bu geçici ve kısa sürenin gerçekten çok kısa olduğunu düşündürmektedir. Kentsel alanlara piyasa ve toprak rantı odaklı müdahaleler kentlerde mekânsal farklılaşmalara ve kutuplaşmalara yol açmaktadır. Üst ve orta sınıflar etrafı çevrili lüks konut alanlarına ve korunaklı alışveriş merkezlerine yerleşirken; yoksul ve marjinal gruplar ise evsiz barksızlığın yeni boyutlarıyla baş başa kalmaktadır (Harvey, 1999: 96).

Türkiye’de 1980’li yılların başından itibaren uygulamaya konulan ve günümüze kadar etkinliğini arttırarak devam ettiren neo-liberal politikalar doğrultusunda sosyal devletten giderek uzaklaşmakta ve sosyal devletin etkin olduğu alanlar, gerek özelleştirmeler gerekse çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle piyasa aktörlerinin inisiyatifine bırakılmaktadır. Sağlık başta olmak üzere eğitim, istihdam, haberleşme vb birçok alanda yerli-yabancı ayrımı yapılmaksızın piyasa aktörleri lehine uygulamalar hayata geçirilmektedir. Çok uluslu şirketler ve Dünya Bankası gibi küresel aktörlerin güdümünde gerçekleşen piyasanın önünü açmayı hedefleyen politikaların hedefinde kentlerin ve kent planlama süreçlerinin de yer aldığı yadsınmaz bir gerçekliktir. Yakın dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere hemen hemen tüm ülkede birbiri ardına hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri de kentlerin piyasa aktörlerine sunumunda anahtar rolünü üstlenmektedirler (Ergun, 2009). Günümüzde uygulamaya konan kentsel dönüşüm projeleri sosyal adalet ve barınma hakkı gibi değerleri değil, karlılık ve rant paylaşımını destekler niteliktedir. Dönüşüm projeleri yoksul / marjinal grupları yerinden etmenin bir aracı olmakta, soylulaştırma ve barınma hakkından mahrumiyet gibi sosyal sorunları yaratmaktadır (Şahin, 2006: 120).

Çarpık kentleşmeden kaynaklanan sorunların kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla çözülebileceğine ilişkin görüş gerek merkezi gerekse yerel yönetim aygıtlarınca yaygınlaştırılmaya ve kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Ancak uygulama süreçlerine bakıldığında kentlilerin bu projelerde göz önünde bulundurulmadığı ve kentlerin sadece fiziki-coğrafi görünümünün düzenlenmesine çalışıldığı görülmektedir. Söylemsel düzeyde kentleri geliştirmek ve daha sağlıklı/yaşanabilir kılmak gibi argümanlar sıklıkla kullanılsa da kentsel dönüşüm özünde; egemen sınıfların rant arayışlarına hizmet eden, kentin sermaye ve onun yerel/küresel aktörlerince talan edilmesine izin veren; yoksul kesimlerin evlerinin yıkılarak kentlerin dışına itilmelerinin bir aracı olarak kullanılmaktadır (Aksu Kaya vd; 2007: 157-158).

Kentsel dönüşüm projeleri, dönüşüm alanı ilan edilen yerlerde yaşayan ve kent içinde ucuz konut edinme olanakları yok denecek kadar az olan kesimleri yerinden etmektedir. Bu durum süreç içinde kentlerin çeperlerinde yeni yoksulluk bölgelerinin oluşmasına neden olabilecektir (Türkün ve Kurtuluş, 2005: 15). Kentsel dönüşüm söylemiyle hazırlanan projelerde uzun yıllar itibarıyla sosyal ilişkilerle örülen mahallelerin yaşamı görmezden gelinmekte ve hesaba katılmayan dışsal maliyetlerle uzun süreli bir yoksullaşmanın temelleri atılmaktadır (Akgün ve Karademir, 2007: 177). Gecekondu ya da alt gelir grupları, yerleşim ve yaşam alanlarını kaybetmelerinin yanı sıra, kent merkezine yakın olmanın sağladığı kamusal hizmetlere kolay erişim, iş yerlerine tek vasıta ile hatta yürüyerek ulaşım gibi avantajlarını da yitirmektedirler.

Barınma, yerleşme ve konut hakkı ulusal ve uluslararası sözleşmelerde korunmuş temel ve vazgeçilmez haklardandır. Barınma hakkı sosyal devletin güvence altına alması gereken haklardan biridir. Bu nedenle kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarında piyasa aktörlerinin ve varlıklı grupların çıkarlarından önce; projelerin hayata geçirildiği alanlardan yaşayanların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, yerel halkın katılımıyla, yerinde dönüşümü hedefleyen planlar hazırlanmalı, proje sürecinde ortaya çıkması olası mağduriyetler karşısında gerekli önlemler alınmalıdır (Aslan, 2007: 65-66).

Ülke genelinde uygulanan genel konut politikalarının başarısı, öncelikle yerel boyuttaki konut politikalarının başarısına bağlıdır. Yerel konut politikalarının temel amacı, tüm vatandaşların konut sorununu çözmek yönünde olmalıdır. Bu amaç çerçevesinde, kiracılar öncelikli olmak üzere tüm vatandaşların konut edinmesini sağlayacak uygun araç ve koşullar oluşturulmalıdır. Yerel konut politikalarının oluşturulmasında ana sorumluluğa sahip olan yerel yönetimlerin en önemli sorumluluğu, düşük gelirlili ve dezavantajlı gruplara doğrudan konut alanları sağlamak olmalıdır (Kılıç ve Özel, 2006: 216). Ancak son dönemde yoğun bir biçimde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri ile; düşük gelirlili ve dezavantajlı gruplara konut alanı sağlanması bir yana, mevcut koşulları ve sosyal yapıları dikkate alınmadan tepeden inme bir biçimde, yaşam alanları kentsel dönüşüm kapsamına alınmakta ve bu insanlar yaşam alanlarından ve konutlarından dışlanarak, temel hak ve özgürlükleri ihlal edilmektedir (Ergun ve Gül, 2009b: 321).

Kentlerin zamanla farklı nedenlere bağlı olarak eskidiği, yıprandığı ve yenilemeye ihtiyaç duyduğu kabul edilebilir bir gerçekliktir. Bu nedenle günümüzde uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projeleri de temel amaç ve hedefleri olduğu iddia edilen kentleri daha yaşanır kılmaya çabası doğrultusunda desteklenebilir. Ancak ister gecekondulu alanlar, ister çöküntü alanları, ister eskimiş tarihi alanlar ve isterse eskimiş sosyal konut alanları olsun, dönüşüm alanı olarak belirlenen kentsel mekânlarda yaşayan kesimleri gözetmeyen ve paydaş kılmayan hatta bu alanlarda yaşayan kentlileri yerinden etme sonuçlarını ortaya çıkaran projeleri uygulamaya niyetlenmek katılımcı çağdaş demokrasi ve insan hakları anlayışlarına uygun değildir. Yapılması gereken, kentleri kentlilerle birlikte daha yaşanır kılmaya yönelik, yerinde dönüşümü benimseyen ve katılımı öngören projeler geliştirmektir. Bu projeler, sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal ve çevresel yaşamı bir bütün olarak ele almalıdır. Ayrıca, dönüşüm alanlarında yaşayan kentlilerin yerleşim, mülkiyet, barınma ve yaşam hakları korunmalı, yerleşme özgürlüklerine saygı gösterilmeli, kentleri içi boş fiziksel mekânlar ve rant kaynağı olarak gören anlayış terk edilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Bookchin, M., (1999), **Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, (Çev.: B. Özyalçın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bulut, N., (2009), **Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Doğan, A. E., (2007), **Eğreti Kamusalılık, Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göze, A., (2005), **Liberal, Marxiste, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet**, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Harvey, D., (1999), **Postmodernliğin Durumu**, (Çev.: S. Savran), İstanbul: Metis Yayınları.

- Kara, U., (2004), **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Özgür Üniversite Kitaplığı: 52, Ankara: Maki Basın Yayın.
- Keskinok, H. Ç., (2006), **Kentleşme Siyasaları**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Keyder, Ç., (2004), **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sallan Gül, S., (2004), **Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!**, Ankara: Etik Yayınları.
- Şaylan, G., (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara: İmge Kitabevi.

Makaleler

- Akgün, G. ve Karademir, H., (2007), Kentsel Dönüşümde Yeni Sermaye Hareketleri ve İlişki Biçimleri, **İstanbul Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 13-15 Eylül 2007, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, s. 170-181.
- Akkar, Z. M., (2006), “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 29-38.
- Aksu Kaya, E., Üstünelan, S., Aral, M., Göçebe, M., Kaya, K. ve Öztürk, T., (2007), Gecekonulardan Varoşlara Kentsel Dönüşüme Karşı Kentsel İyileştirme, **İstanbul Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 13-15 Eylül 2007, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, s. 151-160.
- Akşümer, G. ve Temiz, Ö., (2007), “Kentsel Dönüşümde Alternatif Arayışı”, **İstanbul Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 13-15 Eylül 2007, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, s. 161-169.
- Altınörs Çırak, A. ve Neriman Yörür, (2006), “İzmir Onur Mahallesi Örneğinde Farklı Söylemler ve Taraflar Açısından Kentsel Dönüşümün İki Yüzü”, **Planlama**, Sayı: 3, s. 79-88.
- Aslan, O., (2007), “Hukuki Bakış”, **+İvme**, Sayı: 4, s. 54-67.
- ATLAS, (2009), Sayı: 195, s. 14-16.
- Aydın, S., (2008), “AKP Dönemi Konut ve Kentleşme Politikalarına TOKİ ve Yerel Yönetimler Üzerinden Bakmak”, **İktisat**, Sayı: 500, s. 67-73.
- Bakırtaş, T. ve Köktürk, E., (2007), Küresel Modelin Yeni Yoksullaşma Süreci ve Türkiye’nin İstanbul Özelinde Bu Süreçteki Konumu, **İstanbul Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 13-15 Eylül 2007, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, s. 71-110.
- Beşiktepe, C., (2007), Küreselleşme Sürecinde Kentler ve İstanbul, **İstanbul Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 13-15 Eylül 2007, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, s. 46-56.
- Bıçkı, D., (2006), Kentsel Yeniden Yapılanma Çerçevesinde Mekânsal Yarıлма, Kentsel Yoksulluk ve Türkiye, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı** (içinde), der: M. Zencirkıran, Ankara: Nova Basın Yayın Dağıtım, s. 479-496.

- Çavuşoğlu, E., (2000), “Küresel Mekanın Ekonomi-Politiği: Küreselleşme Döneminde Mekan Kavramına Kentbilimsel Bir Bakış”, **3. Bin Yılda Şehirler: Küreselleşme Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokiyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), (Derl.: İ. Dinçer), Yıldız Teknik Üniversitesi, 8-9-10 Kasım 1999, İstanbul, s. 121-126.
- Çopuroğlu, M. A., (2006), Kentsel Dönüşüm Projeleri: Adana’daki Uygulamalar, **Planlama**, Sayı: 36, s. 147-153.
- Duru, B., (2001), “Gökdelenler ve Kent”, **Cevat Geray’a Armağan** (içinde), Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, s. 331-362.
- Dündar, Ö., (2003), “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma”, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), (Derl.: P. P. Özden, İ. Karakaş, S. Turgut, H. Yakar, D. Erdem ve N. Palaoğlu), 11-13 Haziran 2003, YTÜ Oditoryumu, İstanbul, s. 65-74.
- Ekinci, O., (2005), “Beijing’den İstanbul’a Anımsatmalar...”, **mimar.ist**, Sayı: 16, s. 53-55.
- Erden, D., (2006), “Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri”, **İstanbul’da “Soylulaştırma”** (içinde), (Derl.: D. Behar ve T. İslam), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 75-79.
- Erden Erbey, D., (2004), “Kentsel Koruma Ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri-Eyüp Rehabilitasyon Projeleri”, **Planlama**, Sayı: 4, s. 79-89.
- Ergun, C., (2009), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları ve Gülsuyu Mahallesi Örneği”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, **Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar’da sunulan bildiri**, 1-3 Ekim 2009, Adnan Menderes Üniversitesi Didim Yerleşkesi, Aydın.
- Ergun, C. ve Gül, H., (2009a), “Yerel Yönetimlerin Değişen İşlevleri ve Kentsel Dönüşüm Üzerine Kavramsal-Kuramsal Bir Tartışma”, **18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform: VI. Kamu Yönetimi Forumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 09-11 Ekim 2008, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, (Derl: N. Akyıldız, S. Aydın, A. Erençin, S. Güzelsarı ve N. Aytemur Sağıroğlu), Ankara: TODAİE Yayınları, s. 483-496.
- Ergun, C. ve Gül, H., (2009b), “Toplumcu Belediyecilik ve Kent Kapılarını Sermayeye Açan Anahtar Olarak Kentsel Dönüşüm”, **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları** (içinde), (Derl: İ. Kamalak ve H. Gül), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, s. 295-332.
- Foggo, H., (2007), “Sulukule’de Sahnenin Gerisindekiler, Kenti Değil Sahiplerini Yenileme Projesi”, **İstanbul**, Sayı: 60, s. 127-129.
- Genç, F. N., (2003), “Kent Yenileme ve Yerel Yönetimler: Kamu Yönetimi Perspektifi”, **Yerel Ve Kentsel Politikalar** (içinde), (Ed: M. A. Çukurçayır ve A. Tekel), Konya: Çizgi Kitabevi, s. 413-462.
- Gökbulut, Ö., (1996), “Kentsel Yenilemenin Değişen Anlam ve Boyutları”, **Planlama**, Sayı: 1-4, s. 34-38.
- Gökdemir, M., (2007), “Bu Şehri İstanbul”, **Ölçü**, Sayı: Mart 2007, s. 120-123.

- Gül, H. ve Ergun, C., (2009), “Küreselleşme, Kentler, Kentsel Dönüşüm ve Mekandan Koparılan Ademler”, **VII. Kamu Yönetimi Forumu: Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı** (içinde), 8-10 Ekim 2009, KSÜ, (Ed. H. Altıntaş), Kahramanmaraş: KSÜ Yayınları, s. 762-774.
- Hague, C., (2005), “Konut Alanlarının Dönüşümü ve Yenileme Projelerinde Başarı”, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu** (içinde), (Derl: D. Özdemir, P. P. Özden ve S. R. Turgut), 27-30 Kasım 2004, Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul, s. 178-186.
- İslam, T., (2006), “Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma”, **İstanbul’da “Soylulaştırma”** (içinde), (Derl: D. Behar ve T. İslam), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 43-58.
- Kayıkcı, M., (2007), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Amaçlar, Uygulama ve Sorunlar”, **Almanak-2006 Analizleri** (içinde), İstanbul: SAV Yayınları.
- Keşkinok, H. Ç., (2000), “Mekana, Sermaye Mantıklı ve Teknolojik Belirleyici Yaklaşımın, Planlama Bakış Açımızda Yarattığı Yıkım”, **3. Bin Yılda Şehirler: Küreselleşme Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), (Derl.: İ. Dinçer), Yıldız Teknik Üniversitesi, 8-9-10 Kasım 1999, İstanbul, s. 87-94.
- Kılıç, S. ve Özel, M., (2006), “Yerel Yönetimlerin Konut Politikaları Üzerine Bir İnceleme-Çeşitli Ülke Deneyimleri ve Türkiye”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:1, s. 207-228.
- Kurtuluş, H., (2006), “Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 7-11.
- Kurtuluş, H., (2007), “Devlet, Sermaye ve Kentsel Arazi Bağları Çerçevesinde Kentsel Dönüşüm”, **Ölçü**, Sayı: Mart 2007, s. 72-77.
- Kurtuluş, H., (2008), Türkiye’nin Kentleşme Deneyiminde Devlet, Sınıflar ve Kentsel Arazi Bağlantıları, **Devlet ve Sermayenin Yeni Biçimleri** (içinde), (Derl.: R. Günlü), Ankara: Dipnot Yayınları, s. 303-321.
- Öktem, B., (2006), “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 53-63.
- Özdemir Sönmez, N., (2006), “Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 121-127.
- Özden, P. P., (2000-2001), “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 23-24, s. 255-269.
- Özer, A., (2005), “Yerelleşme ve Kentleşme Bağlamında Bir Kent: Mersin”, **Değişen- Dönüşen Kent ve Bölge, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu Bildiriler Kitabı** (içinde), 8-10 Kasım 2004, ODTÜ, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve TMMOB ŞPO Ortak Yayını, Cilt: 2, s. 745-755.
- Özsağaççı, A., (2005), “II No’lu Park, Habitat Vadisi, Kongre Vadisi...Kentsel Değişim ve Dönüşüm Sürecinde Taksim-Maçka Yeşil Alanı”, *mimar.ist*, Sayı: 16, s. 16-23.

- Sakızlıoğlu, B., (2006), “Bir Sementi Geleceğe Taşımak Ya Da Sulukule’de Neler Oluyor?”, **İstanbul**, Sayı: 57, s. 40-43.
- Smith, N., (2006), “Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma”, (Çev.: İ. Urkun-Bowe ve İ. Gündoğdu), **Planlama**, Sayı: 36, s. 13-27.
- Şahin, S. Z., (2006), “Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması / Ayrılması Sürecinde Ankara”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 111-120.
- Şen, B., (2007), Soylulaştırma ve Konut Sorunu: Kente Dair İyimser Beklentilerin Karşılanamaması, **Planlama, Siyaset, Siyasalar: 6. Türkiye Şehircilik Kongresi Bildiriler Kitabı** (içinde), Dokuz Eylül Üniversitesi, 6-7-8- Kasım 2006, İzmir, s. 183-195.
- Şen, B., (2008), “Kentsel Dönüşüm ve Yasal Sürecin Anlamı”, **Almanak 2007 Analizleri** (içinde), (Der: S. Kurt), İstanbul: SAV Yayınları, s. 391-405.
- Şengül, T., (2000), “Devlet ve Kent Mekanı”, **İktisat**, Sayı: 404, s. 45-56.
- ŞPO, (2006), “Kentsel Dönüşüm Değil Rant Amaçlı Tasfiye Yasası”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 4-5.
- Turan, M., (2008), “Türkiye’de Yerel Yönetimler, Sermaye Birikim ve Kentsel Rantlar”, **İktisat**, Sayı: 500, s. 62-66.
- Tümtaş, M. S., (2008), “Yeni Dönem Kentsel Politika Önerisi Kentsel Dönüşüm”, **İktisat**, Sayı: 500, s. 56-61.
- Türkün, A. ve Kurtuluş, H., (2005), “Giriş”, **İstanbul’da Kentsel Ayırışma** (içinde), (Derl.: H. Kurtuluş), İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 9-24.
- Uysal, Y., (2007), “İstanbul Nereye Gidiyor?”, **Ölçü**, Sayı: Mart 2007, s. 45-53.
- Uzun, N. C., (2006), “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”, **Planlama**, Sayı: 36, s. 49-52.

Diğer Kaynaklar

- Akkoyunlu, N., (2010), “Açılımlı Dönüşüm ve Kentsel Yalanlar”, **Birgün Gazetesi**, 17.04.2010.
- Aytemiz, E., (2010), “Sulukule’yi Gülsüm Abla’dan Dinlemek...”, **Evensel Gazetesi**, 20.05.2010.
- Çalışkan, Ç. O., (2009), “Toz Kopmak Üzere”, **Birgün Gazetesi**, 17.04.2009.
- Çavuşoğlu, E., (2009), Sulukule Gerçeği ve STOP Planı, Yayınlanmamış Çalışma.
- Güvercin, Ü., (2009), “Tozkoparan’da Dönüşüm: Kentsel mi, Rantsal mı?”, **Birgün Gazetesi**, 22.04.2009.
- Haberkenti, “En İddialı Kentsel Dönüşüm”,
http://www.haberkenti.com/news_detail.asp?id=11082 e.t. 14.05.2010.
- İvme, (2008), “Tozkoparanlılar Eylemde”, 28.11.2008,
<http://www.ivmedergisi.com/tozkoparanlilar-eylemde.html>, e.t. 12.03.2009.
- 1961 Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> e.t. 14.05.2010
- 1982 Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> e.t. 14.05.2010.